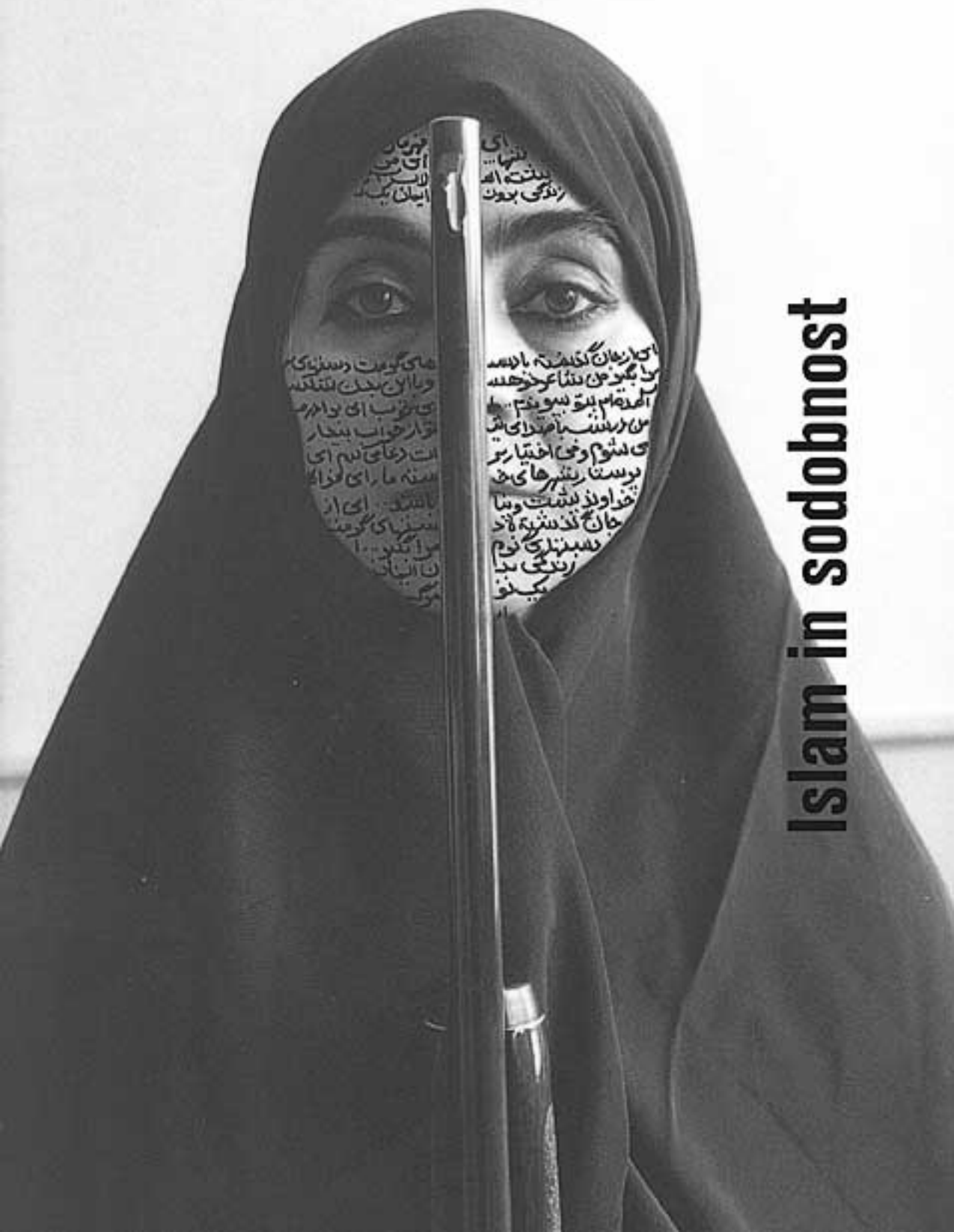

Islam in sodobnost

Islam in sodobnost

Konec marca se je v Tokiu na 19. svetovnem kongresu Mednarodnega združenja za zgodovino religij zbrala osupljiva množica strokovnjakov, ki se iz različnih perspektiv ukvarjamo s fenomenom religije. Tisoč sedemsto udeležencev konference z zares vseh koncev sveta je razpravljalo o religiji in nasilju in to, kar se je v zadnjih letih na podlagi različnih kazalcev že dalo slutiti, se je tokrat izkristaliziralo z nespregledljivo jasnostjo: osrednja tema na področju znanstvenega proučevanja religije je danes brez dvoma islam. Medtem ko so po srhljivem incidentu v gvajanskem Jonestownu leta 1978, ko je izgubilo življenje več kot 900 pripadnikov ameriške apokaliptične protestanske ločine Tempelj ljudstev, ameriške oblasti postale pozorne na fenomen novih religijskih gibanj, kar je neposredno rezultiralo v prav nič skopem financiranju raziskav tega področja, hkrati pa so nova religijska gibanja zaradi svoje kontroverznosti (s tezo o pranju možganov, posledičnim razrastom protisekantskih skupin in 'sektantskimi vojnami' predvsem v ZDA, deloma pa tudi v Zahodni Evropi) postala tudi osrednja religijska tema, ki je zbudila zanimanje širše javnosti, se je to v novem stoletju radikalno spremenilo. Po 11. septembru 2001 je v središču zanimanja ameriških oblasti pristal islam in to je postavilo novo prioriteto tudi v ameriških raziskovalnih sferah, kar je v naslednjem koraku, pa če nam je to všeč ali ne, pomembno spremenilo tudi fokus religiologije v svetu. Z izjemnim zanimanjem svetovne javnosti za fenomen islama in posledičnim povpraševanjem po tovrstni (bolj ali manj strokovni) literaturi se je ta fokus le še izostril. Tako danes v svetu poteka nepregledna množica raziskovalnih projektov o islamu, ustanavljajo se novi specializirani inštituti, centri in katedre za islamske študije, v ZDA je brez večjih težav mogoče dobiti stipendijo za študij arabščine, religiološki oddelki knjigarn širom sveta pa so prepolni knjig o islamu, ki so nepogrešljive tudi v izložbah.

Vprašanje pa je, ali je ta izjemna pozornost tudi zares pripomogla k boljšemu poznavanju in razumevanju islamske religije in kulture. Po šokantnem napadu na simbolno središče svetovne trgovine v New Yorku, ki je sprožil t.i. svetovno

vojno proti terorizmu, namreč kljub omenjenemu povečanju pozornosti znanstvene skupnosti na splošno še zmeraj prevladuje enodimenzionalno stereotipno razumevanje islama. Ljudskim množicam Zahoda beseda islam priključuje pred oči predvsem mrke podobe bradatih moških, ki so v svoji fanatični veri zaradi nepojmljivega sovraštva do sodobnega sekularnega sveta in njegovih vrednot za uveljavljanje svojega prav brez pomislekov pripravljeni žrtvovati tudi svoje življenje. V tem razumevanju, ki ga, čeprav očem prikrito, v veliki meri poganjajo tisočletni antagonizmi s krščanstvom, je islam izrazito predmoderna religija, ki je neločljivo povezana z nasiljem. Ohranjajo in spodbujajo ga tudi številne javne osebnosti, populistični politiki in celo nekateri intelektualci (takšnega in drugačnega slovesa) – od razvpite Oriane Fallaci do eminentnega profesorja Samuela Huntingtona. Takšen manihejski pogled, ki je zaradi preproste črno-bele logike dobrega in zla po svoji strukturi religijske narave, čedalje bolj prevladuje in obvladuje življenje na našem planetu – ne samo v bolj ali manj teokratskih družbah islamskega in drugih delov tretjega sveta; odkar 'svobodni svet' vodi George W. Bush, tudi v središču zahodnih demokracij. V takšnem razumevanju ni prostora za težko pregledno množico odtenkov različnih resnic, slika je preprosta in lahko razumljiva ter tako izjemno primerna za mobilizacijo širokih ljudskih množic, zato pa tudi politično tako zelo uspešna. Svetovna vojna proti terorizmu je zato razumljiv in sploh edini mogoči način odzivanja na posledice srečevanja sodobnega Zahoda z islamskim svetom. Sicer pa se takšen manihejski pogled na svetovno ureditev ni rodil šele s sedanjo ameriško oblastjo – se še spomnimo, kako so nas kar nekaj let ameriški in evropski politiki, oprti na široko javno mnenje, prepričevali, da je vojna na ruševinah nekdanje Jugoslavije predvsem versko-kulturna vojna, v kateri so srbski pravoslavci zadnji branik krščanstva pred na Zahod prodirajočimi muslimani, ki naj bi jih v tem konkretnem primeru utelešali Bošnjaki? Je torej res tako presenetljivo, da ljudstva demokratičnih evropskih držav na referendumih zavračajo evropsko ustavo, ko pa ta odklepa vrata za vstop v elitno, pa če se še tako upiramo, predvsem krščansko skupnost, tudi Turčiji? In da ne bi mislili, da smo v naši podalpski idili na takšne procese imuni, se spomnimo samo odziva velikega dela javnosti, eksplicitno podprte s strani nekaterih dostojanstvenikov rimskokatoliške cerkve in večjim delom desnega dela politične elite, na legitimna prizadevanja Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji za gradnjo mošeje. Nasprotovanje je bilo silovito, argumenti praviloma iracionalni, splošno ozračje pa tako sovražno, da je celo za demokratične standarde nepojmljiv incident, ko je kandidat vladne stranke v predvolilni kampanji nastopil na velikanskih plakatih s podobo prečrtane mošeje, minil tako rekoč brez vsakršnih odzivov.

Res pa je treba poudariti tudi, da pravkar opisano pojmovanje islama vendarle ni edini pogled, ki ga je mogoče zaslediti v sodobnih zahodnih družbah. Na drugi strani imamo sicer maloštevilne, a dobro artikulirane zagovornike multikulturalizma, ki ostro zavračajo takšno stereotipno sliko in v iskanju vzrokov za pojav islamskega terorizma poudarjajo globalno deprivilegiranost islamskih družb (tudi ali predvsem zaradi interesov Zahoda), v katerih so množice jeznih muslimanov potisnjene na skrajne robove obupa, kjer je ozračje za rast ekstremističnih gibanj še kako ugodno, hkrati pa opozarjajo, da nobena religija ni imuna na zlorabe v smislu upravičevanja nasilnih sredstev pri doseganju takšnih ali drugačnih ciljev. Resnica pa je seveda neskončno bolj kompleksna in se ne pokriva z nobenim od zgoraj predstavljenih pogledov. Res so sveti spisi vseh religij izpostavljeni možnosti različnih interpretacij, nekatere izmed njih lahko tudi zagovarjajo nasilje. Fundamentalizem nikakor ni omejen zgolj na islam (sam termin fundamentalizem je nastal znotraj krščanskega kulturnega konteksta ob bojih za prevlado med ameriški protestantski denominacijami v začetku 20. stoletja), številni teroristični napadi so legitimizirani z idejami drugih religij, tudi krščanstva (če omenim le napad na zvezno poslopje v Oklahomi leta 1995, ki so ga najprej pripisali islamskim fundamentalistom, nakar se je izkazalo, da je zanj odgovoren protestantski skrajnež Timothy McWeigh). Celo budizem, ki v samem jedru vsebuje temeljno zapoved ahimse, radikalnega nenasilja zaradi spoštovanja vseh živih bitij, se ni mogel izogniti tovrstnim zlorabam (naj spomnim le na krvave spopade na Šrilanki in na grozljiv napad na tokijsko podzemno železnico z živčnim plinom sarin, ki ga je leta 1995 izvedlo samozvano budistično novo religijsko gibanje Om Šinrikjo).

Vendar pa se pri analizi religijsko motiviranega nasilja ne moremo izogniti ugotovitvi, da islam vendarle vsebuje nekatere zgodovinske in celo doktrinarne postavke, zaradi katerih je nemara bolj prikladen za tovrstne interpretacije. Islamske družbe v nasprotju z zahodnimi civilizacijami niso prestale razsvetljskih procesov, ki bi ločili družbene sfere, zato si je tudi danes v islamskem pojmovanju težko predstavljati oblast, ki bi bila kakorkoli ločena od boga. Hkrati pa že sam obstoj konceptov, kot je džihad, omogoča interpretacije v smeri upravičevanja nasilja, ko pa temu dodamo še dejstvo, da v islamskem razumevanju koran vsebuje neposredno božjo besedo (po čemer mu med svetimi spisi drugih religij ne najdemo para), zaradi česar se muslimani celega sveta učijo arabščine, v kateri naj bi spregovoril Bog, so nastavki za fundamentalistične interpretacije korana jasni. A takoj, ko spregovorimo o teh razsežnostih, se znajdemo med t.i. islamofobi, saj v svetu binarne logike preprosto ni prostora za kompleksnejše analize sodobnih razmer.

Če bomo zares hoteli razumeti, kaj se dogaja v naših družbah, če bomo hoteli razvozlati kompleksne procese srečevanja islama z (post)modernostjo, bomo morali vsaj v strokovnih razpravah končno prestopiti opisano preprosto manihejsko logiko.

Brez globljega razumevanja namreč ne bomo mogli razrešiti problema sobivanja islama s sodobno sekularno družbo. A tovrstnih poglobljenih študij je kljub poplavi literature v svetu izjemno malo. Pri nas pa že opisani rasti zanimanja za islam sledimo le z opaznim povečanjem števila diplomskih nalog na to tematiko, sicer pa ne premoremo niti ene celovite analize islama. Tudi zato so trije članki mladih družboslovc, ki so z odliko diplomirale s temami s področja islama in nam jih predstavljajo, vredni še posebne pozornosti. Obravnavajo nekatere izmed najbolj perečih vprašanj sodobnega islama, prvi odnos do žensk, druga dva pa religijsko motivirano nasilje (konkretnije mučeništvo in džihad).